İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ 26:2 (2021), SS. 363-393.

**Makale Gönderim Tarihi: 31.10.2021 Makale Kabul Tarihi: 27.12.2021**

**Araştırma Makalesi**

# GRUPLARARASI TEHDİT ALGISI VE DİNİ TUTUMUN SURİYELİLERE YÖNELİK ÖN YARGIDAKİ ROLÜ*

**Gönül KILINÇ****
**Zeynep SAĞIR*****

**Öz**

Bu çalışmanın amacı, psikolojik travmalara neden olabilen deprem ve COVID-19 afetlerini yaşayan bireylerin gruplar arası tehdit algısı ve dini tutumlarının Suriyeli sığınmacılara yönelik ön yargılarındaki rolünü anlamak ve afetlerin bu konuda nasıl bir değişime neden olduğunu betimlemektir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışma grubunu, 10 (%40) kadın ve 15 (%60) erkek katılımcı oluşturmaktadır. Veri elde etmek için yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Veriler NVIVO-12 programı ile analiz edilmiştir. Çalışmada elde edilen veriler betimsel ve içerik analizi ile çözümlenmiştir. Çalışmanın en önemli sonuçlar arasında aynı dine mensup olmanın, Suriyeli sığınmacılara yönelik bireylerin tehdit algılarında ve ön yargılarının azalmasında önemli bir rolü olduğudur. Bununla birlikte deprem ve COVID-19 afetlerine maruz kalmak, bireylerin sığınmacılara yönelik ön yargısal tutumlarında değişimler yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Böylece, katılımcıların onlara yönelik tutumlarında empatik bir yaklaşımın oluştuğu anlaşılmıştır. Bu durumun nedeni, yaşanılan afetlerle birlikte bireylerin Suriyeli sığınmacılar ile aynı sıkıntıları

---

**Atıf:** Kılınç, Gönül ve Sağır, Zeynep. "Gruplararası Tehdit Algısı ve Dini Tutumun Suriyelilere Yönelik Ön Yargıdaki Rolü". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26:2 (2021): 363-393.

* Bu makale, F. Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı'nda, Doç. Dr. Zeynep Sağır'ın danışmanlığında gerçekleştirilen Gönül Kılınç'ın "Biyolojik Afet (COVID-19) ve Doğal Afet (Deprem) Zamanında Gruplararası Tehdit Algısı ve Dini Tutumun Suriyelilere İlişkin Ön Yargıdaki Rolü" (Elazığ, 2021) başlıklı yüksek lisans tezi verilerinden üretilmiştir.

** Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri/Din Psikolojisi Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi,192205105@firat.edu.tr, orcid.org/0000-0002-0382-8175.

*** Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı Doç. Dr., zeynepsagir@firat.edu.tr, orcid.org/0000-0002-9214-185X.

yaşamalarının oluşturduğu benzerlik algısı ve maruz kalınan afete yönelik dini anlamlandırmalar olduğu söylenebilir.

**Anahtar Kelime:** Dini tutum, ön yargı, gruplararası tehdit algısı, Suriyeli sığınmacı, deprem, COVID-19, psikolojik travma.

***THE ROLE OF RELIGIOUS ATTITUDE AND THE PERCEPTION OF THREAT IN PREJUDICE TOWARDS SYRIANS***

**Abstract**

The aim of this study is to explore the role of religious attitudes and the perception intergroup threat in individuals who experienced psychological traumas such as the earthquake and the COVID-19 pandemic on their prejudicial attitudes toward Syrian refugees, and to describe how disasters can cause changes in such attitudes. In this study, qualitative research method was used. The study group consisted of 10 (%40) female and 15 (%60) male participants. A semi-structured interview protocol was prepared for collecting data. The data were analyzed with the NVIVO-12 program. The data obtained in the study were analyzed for descriptive and content analysis. Among the most important results of the study is that belonging to the same religion as the Syrian refugees played an important role in reducing the perceived threat and prejudices of individuals towards the refugees. Exposure to the earthquake and COVID-19 disasters brought about changes in individuals' prejudiced attitudes towards asylum seekers. The participants developed more empathetic attitudes towards the Syrian refugees. The conclusion is that the participants' perception of the similarity between themselves and the refugees, a result of both groups experiencing the same troubles and believing the same religion and its interpretations of the same disaster to which they were both exposed, had the effect of increasing the participants' empathy for the plight of the refugees and thus decreasing prejudice and facilitating positive attitudes towards them.

**Keywords:** Religious attitudes, prejudice, perception of threat between groups, Syrian refugees, earthquake, COVID-19, psychological trauma.

## Giriş

İnsanın tutum ve davranışlarını anlamanın bir yolu olarak psikoloji araştırmaları, farklı uzmanlık alanlarında katlanarak devam etmektedir. Din psikolojisi alanında yapılan alan araştırmaları da bu doğrultuda örnek verilebilir. Söz konusu saha içerisinde yer alan ön yargı ve dini tutum ilişkisi de modern psikoloji tarihi içerisinde araştırmalara konu edilmiştir. Bununla birlikte bu ikili arasındaki ilişki konusunda yer alan tartışmalar günümüzde de önemini korumaktadır. Ön yargıyı etkileyecek demografik durumlardan bahsedileceği gibi deprem ya da COVID-19 gibi hadiselerin de ön yargıların oluşmasında veyahut mevcut yargıların değişmesinde bir etkisinin olabileceği öngörülebilir.

Bu nedenle bu makalede, hem doğal hem de biyolojik afetleri yaşayan yerel halkın, Suriyeli sığınmacılara yönelik ön yargıları hususundaki görüşlerinin ne olduğu ve bu ön yargıların oluşumunda dini tutumlarının nasıl bir rolünün olduğu merak edilen bir konu olmuştur. Bu konudaki literatüre söz konusu yönleriyle farklı bir fenomen hakkında verilerin sunulması bir ihtiyaç olarak düşünülmüştür.

Tarihi seyir açısından bakıldığında, farklı gruplar arasında sosyal bir problem olan ön yargı konusunda II. Dünya savaşı sonrası bilimsel araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Ön yargı çalışmalarının iki yaklaşım ile ele alındığı görülmektedir. İlk yaklaşımda, II. Dünya Savaşı akabinde Avrupa'da meydana gelen soykırımları konu edinen ve Otoriteryen Kişilik Kuramına dayanarak yapılan çalışmalar bulunmaktadır. İkinci yaklaşımda ise 1970 sonrası bilişsel psikolojinin gelişmesiyle birlikte gruplararası algılama dinamiklerini konu edinen çalışmalar yer almıştır.[1] Din ve ön yargı arasında nasıl bir ilişkinin olduğu ise Allport,[2] tarafından yazılan *"The Nature of Prejudice* (Ön Yargının Doğası)"adlı çalışmada kapsamlı bir şekilde tartışılmaktadır. Öyle ki *din ön yargıyı azaltır mı yoksa ön yargıya neden olan bir unsur mu* sorusuna farklı cevaplar verildiği görülmektedir. Allport nihayetinde bir paradoksal ilişki olduğunu belirtmektedir. Bu çerçevede ön yargı ve din arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar havuzuna farklı bir çalışma grubu ile katkı sağlamak bu makalede hedeflenmektedir. Ön yargısal tutumların nedenleri arasında pek çok unsur olabilir. Ön yargılar bazen cinsiyete bazen bir ırka bazense bir azınlık gruba yönelik olabilir.[3] Ön yargısal tutum ve davranışların arka planında çok çeşitli nedenlerden bahsedilebilir. Bireyin dini aidiyeti, ön yargıyı oluşturması ya da azaltması konusunda önemli bir unsur olarak görülebilir.

Ön yargısal tutum ve davranışların nedenleri, sosyal ve din psikolojisi alanında çalışan araştırmacıların kafa yorduğu bir problemdir. Bu problem alanı çerçevesinde Allport ve Ross'un (1967) önemli katkıları bulunmaktadır. Onlar çalışmalarında, içe dönük dindarların dışa dönük dindarlardan daha az ön yargılı olduğunu ifade ederler.[4] Fakat bu bulguların aksine Türkiye'de üniversite

[1] Hacer Harlak, *Ön Yargılar: Psikososyal Bir İnceleme* (İstanbul: Sistem Yayıncılık, 2000), 4.

[2] Gordon W. Allport, *The Nature of Prejudice,* çev. Nur Nirven (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 2016), 493-504.

[3] Michael A. Hogg-Graham M. Vaughan, *Social Psychology* (United Kingdom: Pearson, 2018), 371.

[4] Gordon W. Allport-J. Michael Ross, "Personal Relıgıous Orıentatıon and Prejudıce", *Journal of Personality and Social Psychology,* 5/4, (1967), 438.

öğrencilerine yönelik yapılan bir araştırmada dışa dönük dindarlık yönelimli olanların içe dönük dindarlık yönelimli olanlara göre daha az ön yargılı oldukları tespit edilmiştir.[5] Bununla birlikte Cirhinlioğlu tarafından Türkiye'de yapılan bir çalışmada Allport ve Ross paralelinde bulguların elde edildiği görülmektedir.[6]

Din ve ön yargı ilişkisi bağlamında yapılan bir diğer tartışma ise ön yargıların tarihten günümüze belli bir dini gruba yönelik sürekli olarak tazelenmesidir. Örneğin Yapıcı & Yapıcı[7] Müslümanlara yönelik ön yargının tarihten günümüze devam ettiğini ve 11 Eylül olayları ile birlikte farklı bir yapıya dönüştüğünü ifade etmektedirler. Hatta öyle ki bu tutum ve davranışların Müslüman olan bireylerin dehümanize edilmelerine varan bir yaklaşıma dönüştüğü söz konusu çalışmada belirtilmektedir. Öte yandan dindar olan bireylerin diğerlerine göre daha az ön yargılı oldukları yapılan başka bir çalışmada ortaya koyulmaktadır. Söz konusu çalışmada, kiliseye gidenlerin gitmeyenlere göre daha az ön yargılı oldukları sonucuna varılmıştır.[8]

Dindarlık ve ön yargı konusunda yukarıda bahsi geçen çalışmaların sonuçlarının farklı olması bu ikili hakkında daha fazla araştırma yapılmasını gerektirmektedir. Örneğin Gürses[9] ön yargının nedenlerini tartıştığı çalışmasında bu durumun karmaşıklığını dile getirmekte ve çok yönlü araştırmalara ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedir. İşte bu kapsamda yapılan bir diğer çalışma Sağır ve Paloutzian'a[10] aittir. Onlar yaptıkları araştırmalarında ön yargı ve dini tutum ilişkisini belirlemek üzere 400 üniversite öğrencisi örnekleminde nicel bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışmanın en belirgin sonucu yüksek dini puanlara sahip olanların ön yargı puanlarının düşük olmasıdır. Bir diğer ifade ile Suriyeli sığınmacılara yönelik ön yargısal tutumların dini tutum ile negatif bir ilişkisini tespit etmişlerdir. Son olarak bireylerde ön yargının olması iki kültür

[5] Asım Yapıcı-Hasan Kayıklık, "Dinsel Eğilimle Ön Yargı ve Hoşgörüsüzlük Arasındaki İlişkiler Üzerine Psikolojik Bir Araştırma", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14*(1), (2005), 413.

[6] Fatma Gül Cirhinlioğlu, "Dini Yönelimler ve Ön Yargı" *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, *7*(1), (20109, 1380.

[7] Asım Yapıcı- Feyza Yapıcı, "Ön yargı ve Ayrımcılık Bağlamında İslamofobi: Dini-Sosyal Kimlikler Arası İlişkilerde Değişim ve Süreklilik", *İlahiyat Akademi Dergisi,* 6 (1), (2017), 1.

[8] Richard L. Gorsuch,-Daniel O. Aleshire, "Christian Faith and Ethnic Prejudice: A Review and Interpretation of Research". *Journal for the Scientific Study of Religion, 13*, (1974), 281.

[9] İbrahim Gürses, "Ön Yargının Nedenleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 14/1, (2005), 143-161.

[10] Zeynep Sağır-Raymond F. Paloutzian,. "Religious Attitudes, Demographic Variables, and Prejudice Toward Syrian Refugees in Turkey: Local Data and Internatıonal Differences". *Ortadoğu ve Göç*, *10*(20), (2020), 279-304.

grubu arasındaki uyumu zorlaştıran bir faktör olarak yer almıştır. Örneğin bu konuda engelli Suriyelilere yönelik yapılan bir araştırmada kültürel uyumu zorlaştıran unsurlar arasında ön yargısal tutumların olduğu anlaşılmıştır.[11]

Din ve ön yargıya dair tarihi süreç içerisinde birçok çalışma yapılmıştır ve yapılmaya devam edecektir. Yapılan çalışmaların daha çok farklı etnik ve dini kimlikler üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Bu çalışmayı özgün kılan nokta ise araştırmada yer alan katılımcıların psikolojik travmalara yol açabilen deprem ve COVID-19'a maruz kalan bireyler olmasıdır. Böylece ön yargı ve din ilişkisi ile ilgili literatürde henüz yer almayan özellikteki çalışma grubunu kapsamasıdır. İlaveten deprem ve COVID-19'u tecrübe etmiş bireylerdeki Suriyelilere yönelik tehdit algısı ve dini tutumların, ön yargısal tutumlardaki rolünü ortaya koymak amacı, bu çalışmayı ayırıcı kılmaktadır. Afetler döneminde bireylerin olayları değerlendirirken dini anlamlandırmalarının iç grubun dış gruba ilişkin ön yargı ve tehdit algısını nasıl etkilediğine dair alanda henüz bir çalışmaya rastlanmadığı da söylenebilir.

**Problem ve Amaç**

Bu çalışmanın temel problemi, "Gruplararası tehdit algısı ve dini tutumların Suriyeli sığınmacılara yönelik ön yargıdaki rolü nedir?" şeklinde yer almaktadır. Araştırma kapsamında, bu temel problemin yanı sıra "Afetler, bireylerin ön yargısal tutumlarında nasıl bir değişime neden olmuştur?" sorusu bir alt problem olarak belirlenmiştir. Bu çalışmanın amacı, psikolojik travmalar oluşturabilen deprem ve COVID-19 gibi afetleri yaşayan bireylerin, gruplararası tehdit algısı ve dini tutumlarının Suriyeli sığınmacılara yönelik ön yargılarındaki rolünü anlamak ve afetlerin söz konusu tutumlar üzerinde nasıl bir değişime neden olduğunu belirlemektir. Suriyeli sığınmacılarla aynı tür afetlere maruz kalan yerel halkın, dış gruba yönelik ön yargısal tutumlarındaki muhtemel değişiklikler bu araştırmada konu edilmektedir. Bu kapsamda araştırmada şu alt sorulara cevap aranmaktadır:

- Katılımcılar ile Suriyeli sığınmacıların temas kurmalarında gruplarası tehdit algısı ve dini tutumun nasıl bir rolü vardır? Temas niteliği, ön yargısal tutumları nasıl belirlemektedir?

[11] Zeynep Sağır, When Individuals Hold Religion as a Coping Tool: A Qualitative Study of Acculturation Process in Syrian Refugees with Disabilities". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24/2, (2019), 8.

- Psikolojik travmalara maruz kalan katılımcıların, yaşanılan olaylara ilişkin yaptıkları dini anlamlandırmalar onların Suriyeli sığınmacılara yönelik empatik tutumlarının oluşmasını nasıl etkilemiştir?
- Aynı dine mensup olmak, katılımcıların Suriyeli sığınmacılara yönelik sembolik ve gerçekçi tehdit algısını nasıl etkilemektedir?

### 1. Dini Tutum

İngilizce *attitude* kavramının karşılığı olan tutum kavramı, Latince kökenli "aptus" kavramından türetilmiştir. Bu kavram, bir eylem için zihinsel veya öznel uygunluk, uyumluluk anlamlarına gelmektedir.[12] Sosyal psikolojide tutum, sosyal objeler, semboller, durumlar ve gruplara yönelik kısmen kalıcı inançsal, duygusal ve davranışsal eğilimler olarak tanımlanmaktadır.[13] Başka bir tanımda ise tutum, bireyin psikolojik bir nesne ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını devamlı bir şekilde oluşturan eğilimdir. [14]

Din, soyut bir olgu olmasıyla beraber insan düşünce, duygu ve davranışları ile gözlenebilen bir nesne haline gelir. Bununla beraber dini tutum ise insanların, dine yönelik düşünsel, duyuşsal ve davranışsal vaziyet alış biçimi olarak tanımlanabilir.[15] Tanımdan yola çıkılarak dini tutumun üç ögesinin olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, kişinin dinine dair bilgi ve inançları, dinin düşünsel ögesini oluşturmaktadır. Dinin herhangi bir unsuru hakkında verilen hissi tepkiler duygusal ögesini, dine dair yapılan eylemler ise davranışsal ögesini oluşturmaktadır.[16]

### 1.2. Gruplararası Tehdit Kuramı

Sosyal psikolojide ön yargısal tutumların oluşmasına sebep olan itici etkenlerin ortaya konulmasında çeşitli kuramlar geliştirilmiştir. Bütünleşik Tehdit Kuramının revize edilmesiyle ortaya konulan Gruplararası Tehdit Kuramı bunlardan bir tanesidir. Bu kuram Stephan, Ybarra ve Morrison[17] tarafından geliştirilmiş bir kuramdır. Söz konusu kurama göre, iç grubun, dış gruba yönelik

---

[12] Gordon W. Allport, "Attitudes". *Terminology*, (1933), 1.

[13] Hogg-. Vaughan, *Social Psychology*, 154.

[14] Çiğdem Kağıtçıbaşı- Zeynep Cemalcılar, *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş*. Evrim: İstanbul, (2014),130.

[15] Hüseyin Certel, *Din Psikolojisi*, (Isparta: Berivan Yayıncılık, 2014), 200.

[16] Certel, *Din Psikolojisi*, 200.

[17] Walter G. Stephan, -Oscar Y. Stephan- Rios K. Morrison, "Intergroup Threat Theory". Nelson, T. D. (Ed). Handbook of Prejudice, Stereotyping And Discrimination. (43-61) (2009), New York: Psychology Press.

tehdit algısı, onların ön yargısal tutumlarını belirlemektedir. Böylelikle tehdit algısının ön yargısal tutumların oluşmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Gruplararası Tehdit Kuramı iki değişkenli bir kuramdır. Bunlardan ilki gerçekçi tehdit, ikincisi ise sembolik tehdittir.

Gerçekçi tehdit, iç grubun dış grubu, kendi ekonomik refahına, politik gücüne ve sağlık durumlarına yönelik olarak algıladığı bir tehdit türüdür.[18] Böylece yerel halkın, Suriyeli sığınmacıları kendi ekonomik, sağlık ve refah yaşamlarına yönelik tehdit olarak görmeleri yönündeki değerlendirmelere bu kapsam içerisine girmektedir. Sembolik tehdit ise iç grubun dış grubu, kendi dini inançlarına, ahlaki değerlerine, ideolojik düşüncelerine, kültürel değerlerine yönelik gördükleri tehdit algısıdır. Buna göre yerel halkın, Suriyeli sığınmacıları kendi inançlarına ve kültürlerine bir tehdit olarak algılamaları sembolik tehdit içerisinde değerlendirilmektedir.

Gruplararası Tehdit Kuramına göre dış grubun tehdit olarak algılanmasında, iç grup özdeşim düzeyi, niteliksiz temas kurulması ve statü eşitsizliği nedenler arasında yer almaktadır.[19] İç grup özdeşimi, bireyin kendi grubuna olan bağlılığı olarak ifade edilebilir. Böylece kendi grubuna yüksek düzeyde bağlı olan bireyler, dış grubu tehdit olarak algılayabilir. Bunun yanı sıra bu özdeşimle dış grup ile temas kurmaktan çekindikleri için de tehdit algısı oluşabilir. Ayrıca gruplar arasında statü eşitsizliği, iç grup üyeleri tarafından kendilerinin dış grup üyelerinden üstün oldukları algısı ile onlar tarafından kendilerine bir zarar gelebileceği şeklinde bir tehdit algısı oluşturabilir.

Sığınmacılara yönelik ev sahibi grubun tehdit algısının araştırıldığı çalışmalarda gruplararası tehdit algısının sığınmacılara ilişkin tutumları yordadığı literatür taraması sonucunda görülmüştür. Örneğin Stephan ve arkadaşları tarafından Avrupa kökenli Amerikalıların, Afrika kökenli Amerikalıları tehdit unsuru olarak algıladıkları sonucuna varılmıştır.[20] Velasco ve arkadaşları tarafından yapılan bir çalışmada ise Hollanda'daki Müslüman azınlıkların farklı bir dine mensup olmaları dolayısıyla Hollandalılarda Müslümanlara yönelik

[18] Walter G Stephan-White C. Stephan, "An Integrated Threat Theory of Prejudice". In S. Oskamp (Ed.), *Reducing Prejudice and Discrimination.* (2000), 25.

[19] Özge Yanbolluoğlu, *Suriyeli Mültecilere Yönelik Duygular ve Algılanan Sosyal Mesafede, Gruplararası Pozitif ve Negatif Temas, Sosyal Baskınlık Yönelimi, Gruplararası Tehdit ve Gruplararası Kaygının Rolü*. (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 14.

[20] Stephan, Walter G-Kurt A. Boniecki-Oscar Ybarra-Ann Bettencourt, Kelly S- Ervin, Linda A. Jackson-Penny S. McNatt-Christopher Renfro. "The Role of Threats in the Racial Attitudes of Blacks and Whites." *Personality and Social Psychology Bulletin* 28 (2002), 1242 - 1254.

sembolik tehdit algısının olduğu belirlenmiştir.[21] Bu konuda Türkiye'de Yanbolluoğlu tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, etnik azınlık olan Suriyeli sığınmacılara yönelik tespit edilen ön yargının, bütünleşik tehdit kuramında öne sürüldüğü gibi tehdit ve kaygının yordayıcı bir unsuru olarak görülmüştür. [22]

### 1.3.Ön Yargı

Türkçede *ön yargı* olarak bulunan kavram, Latince *preajudicium*'dan türetilmiştir. Ön yargı, tarihsel olarak çeşitli anlam değişimlerine uğramıştır. Ön yargının İngilizce karşılığı olan *prejudice* kavramının etiyolojik analizini yapan Allport, bu kavramın Antik dönemde geçmişteki örnek; eski kararlara ve tecrübelere dayanan yargı anlamına geldiğini ifade etmiştir. Daha sonra ön yargı kavramının, olguları göz önüne almadan önce bireyde oluşan yargı olarak tanımlandığı belirtilmiştir. Fakat zamanla ön yargı, desteklenmemiş önceki yargıya eşlik eden olumluluğun ya da olumsuzluğun var olan duygusal niteliği anlamını kazanmıştır. [23] Ön yargıya dair tanımın tarihsel olarak anlam değişimine uğradığı kavramın içerisindeki yargının yanı sıra duygusal bir boyutta anlam kazandığı görülmektedir. Bununla birlikte ön yargının olumlu duygu için de kullanılabileceği ifade edilebilir. Fakat sosyal psikolojide etnik ön yargıya dair yapılan çalışmalarda daha çok olumsuz tutum olarak ele alınmaktadır. Gerçek yaşamda, ön yargıların etnik gruplara, dini bir gruba ve ya cinsiyetler arasında daha çok olabildiği kaynaklarda belirtilmektedir.[24] Buna göre, ön yargı sosyal bir grup ve onun üyelerine yönelik olumsuz bir tutum olarak geçmektedir.[25] Allport tarafından ise ön yargı kişinin, bir bireye karşı sadece mensup olduğu gruba aidiyetinden dolayı o bireye yönelik antagonist bir tutumla yaklaşması anlamına gelmektedir. [26]

---

[21] Velasco González-K., Verkuyten- M., Weesie, J.- Poppe, E. ""Prejudice towards Muslims in The Netherlands: Testing integrated threat theory" *British Journal of Social Psychology*, 47: (2008), 667-685. https://doi.org/10.1348/014466608X284443

[22] Yanbolluoğlu, *Suriyeli Mültecilere Yönelik Duygular ve Algılanan Sosyal Mesafede, Gruplararası Pozitif ve Negatif Temas, Sosyal Baskınlık Yönelimi, Gruplararası Tehdit ve Gruplararası Kaygının Rolü*, 61.

[23] Allport, *The Nature of Prejudice,* 493-504.

[24] Raymond F. Paloutzian, Zeynep Sağır, F. Leron Shults. "Modelling Reconciliation and Peace Processes: Lessons from Syrian War Refugees and World War II. In *Multi-level Reconciliation and Peacebuilding* Routledge, (2020), 234.

[25] Hogg- Vaughan, *Social Psychology,* 368.

[26] Allport, *The Nature of Prejudice,* 493-504.

### 1.4. Psikolojik Travmalara Neden Olarak Afetler

Travma kelimesi sözlükte *" Genelde bireyin kişiliği ve onun içindeki ruhsal yapısı üzerinde belli bir ölçüde kalıcı bir etki bırakan olağandışı, korkunç bir yaşantının anılarından kaynaklanan bir bozukluk ve kaygı durumu"* olarak tanımlanmaktadır.[27] Doğal bir afet olan deprem, onu tecrübe eden bireylerde birincil travmatizasyon etkileri oluşturarak akut travmalar meydana getirir. Akut travmalar ise tek bir olay kaynaklı travmalar şeklinde ifade edilmektedir.[28] Böylesi durumlara maruz kalan bireyler, yaşadıkları afet sonucunda mevcut durumu kontrol etmeleri zorlaştığı için korku, kaygı ve çaresizlik gibi olumsuz psikolojik duygu durumları yaşarlar.[29] Biyolojik afet olarak nitelendirilen COVID-19 (SARS-CoV-2) ya da açık adıyla şiddetli akut solunum yolu sendromu korona virüsü 2, bulaşıcı bir hastalıktır.[30] COVID-19 pandemisini deneyimlemek bireylerin psikolojik duygu durumları üzerinde önemli psişik sıkıntıların oluşmasına neden olmuştur. Bu salgın ile bireylerde obsesif kompulsif psikolojik rahatsızlıklar olarak belirtilen anksiyete, huzursuzluk ve iğrenme gibi duygu durumları daha sık görülmüştür.[31] Pandemi ile beraber virüs bulaşmasından korkan bireylerin, alışkanlık haline getirdikleri sürekli bir şekilde ellerini yıkamaları ve ürün stoklama davranışı gösterdikleri yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur.[32] Bu makalede de doğal bir afet olan deprem ve biyolojik bir afet olan COVID-19'u tecrübe etmiş bireylerin, yaşadıkları acı, sıkıntı ve streslerle birlikte savaş mağduru olan bireylere yönelik ön yargısal tutumlarına ilişkin görüşleri anlaşılmak istenmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada, afetzede olan yerel halkın, çeşitli travmatik hadiseler yaşamış[33] ve yine çeşitli afetlere maruz kalmış

---

[27] Rasim Bakırcıoğlu. *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*, Ankara: Anı Yayıncılık, (2012). 1. Baskı.

[28] Özgür Erdur Baker vd., *Travma Psikolojisi.* İstanbul: Pegem Yayıncılık, (2021).

[29] Naci Kula. "Deprem ve Dini Başa Çıkma." *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *1*(1), (2002), 234-255.

[30] Bahadır Tercan. "Biyolojik Afetler ve COVID-19". *Paramedik ve Acil Sağlık Hizmetleri Dergisi*, (2020), 41-50.

[31] Joel Vos. *The Pscyhology of COVID-19: Building Resilience for Future Pandemics*. SAGE Publication: (2021). 63.

[32] Vos. *The Pscyhology of COVID-19: Building Resilience for Future Pandemics*. 64.

[33] Ali Ayten- Zeynep Sağır. "Dindarlık, Dinî Başa Çıkma ve Depresyon İlişkisi: Suriyeli Sığınmacılar Üzerine Bir Araştırma". *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, *47*(47), (2014). 11.; Raymond F. Paloutzian – Zeynep Sağır. *Forgiving, Reconciling, and Peace-Building in Refugee Contexts: Theory, Research, and Data from the War in Syria*. In: Njoku M., Jason L., Johnson R. (eds) The Psychology of Peace Promotion. Peace Psychology Book Series. Springer, Cham. (2019) 190 https://doi.org/10.1007/978-3-030-14943-7_12.

sığınmacılara yönelik benzerlik algılarının oluşup oluşmadığını ortaya koymak hedeflenmiştir.

## 2. Yöntem

Afetlerle beraber psikolojik travmalara maruz kalan bireylerin Suriyeli sığınmacılara yönelik ön yargısal tutumlarında ne gibi değişimlerin olduğunu anlamak için bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma desenleri içerisinde fenomenolojik desen tercih edilmiştir. Fenomenolojik desende, bilginin temeli bireylerin tecrübeleridir. Bundan dolayı söz konusu desenin temel amacı, bir olay ya da olguyu yaşayan bireylerin algılarını, duygularını ve deneyimlerini olduğu gibi ve tarafsız bir şekilde manipüle edilmeksizin ortaya konulmasıdır.[34] Dolayısıyla bu çalışmada, deprem ve COVID-19 afetlerini tecrübe eden katılımcıların, tehdit algılarının ve dini tutumlarının, Suriyeli sığınmacılara yönelik ön yargısal tutumlarında nasıl bir rolünün olduğunu manipüle etmeden, durumu olduğu gibi ortaya koymak için fenomenolojik desen tercih edilmiştir.

### 2.1. Çalışma Grubu

Araştırma için katılımcılar belirlenirken nitel araştırma kapsamında yer alan amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu araştırmada amaçlı örneklemenin tercih edilmesinin sebebi, çalışmanın problemine yanıt verebilecek bol miktarda bilgi içeren durumları belirlemek olmuştur.[35] Bu nedenle çalışma grubu oluşturulurken amaçlı örnekleme türleri içerisinde maksimum çeşitlilik seçilmiştir. Çünkü araştırma problemi doğrultusunda katılımcı olan bireylerin çeşitliliğini azami miktarda oluşturmak istenmiştir.

---

[34] Ahmet Güler- Mustafa B. Halıcıoğlu- Serkan Taşğın, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma: Teorik Çerçeve-Pratik Öneriler7 Farklı Nitel Araştırma Yaklaşımı- Kalite ve Etik Hususlar*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık, (2015). 234.

[35] Ali Yıldırım-Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013), 108.

**Tablo 1:** Katılımcılara ait demografik bilgiler.

| Adı | Yaşı | Meslek |
|---|---|---|
| 1- Kutbettin | 24 | Üniversite Öğrencisi/ Esnaf |
| 2- Hüseyin | 47 | Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni |
| 3- Hayrettin | 33 | Hizmetli |
| 4- Süleyman | 61 | Esnaf |
| 5- Halil | 55 | Muhtar |
| 6- Fatih | 26 | Esnaf |
| 7- Ali | 34 | Okutman |
| 8- Nurettin | 36 | Esnaf |
| 9- Doğan | 24 | İmam |
| 10- İrfan | 46 | Vakıf görevlisi |
| 11- Yunus | 53 | Muhtar |
| 12- Necati | 44 | Muhtar |
| 13- Ömer | 62 | Emekli |
| 14- Cemal | 37 | Müezzin |
| 15- İhsan | 34 | İmam |
| 16- Güldane | 31 | Ev hanımı |
| 17- Elif | 22 | Üniversite Öğrencisi |
| 18- Nimet | 22 | Üniversite Öğrencisi |
| 19- Züleyha | 22 | Üniversite Öğrencisi |
| 20- Hafize | 47 | Ev Hanımı |
| 21- Derya | 32 | Doktor |
| 22- Zeynep | 45 | Ev Hanımı |
| 23- Beyza | 22 | Üniversite Öğrencisi |
| 24- Sibel | 36 | Ev Hanımı |
| 25- Leyla | 31 | Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni |

Bu araştırmanın çalışma grubunu, 10 kadın (%40) ve 15 erkek (%60) olmak üzere farklı meslek gruplarından kişiler oluşturmaktadır. Katılımcıların yaşları 22-62 arasında değişmektedir. Katılımcıların isimleri anonimleştirilerek kullanılmıştır. Tablo 1'de sunulduğu üzere katılımcıların meslekleri şöyledir: 3 muhtar, 2 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni, 1 hizmetli, 5 üniversite öğrencisi, 1 okutman, 1 vakıf görevlisi, 3 esnaf, 2 imam, 1 müezzin, 4 ev hanımı ve 1 doktor.

### 2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu çalışmada, katılımcılara yöneltilmek üzere araştırmacılar tarafından görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formu için hazırlanan sorular literatür taraması, ön alan araştırması ve uzmanların görüşü alınarak belirlenmiştir. Sorular, katılımcıların dini tutumlarına, Suriyeli sığınmacılara yönelik tehdit algılarına, ön yargısal tutumlarına ve afet dönemi tecrübelerine ilişkin olacak şekilde farklı kategorileri kapsamıştır. Bununla beraber katılımcıların mülakat esnasında anlamını kapalı bulduğu ifadeleri anlaşılabilir kılmak için ek sorular da araştırmacılar tarafından sorulmuştur.

Veriler, yarı yapılandırılmış soruların katılımcılara yöneltilmesi ile elde edilmiştir. Görüşmelerin gerçekleşmesinden sonra veriler bir araya getirilmiştir. Ses kayıt cihazına kaydedilen veriler, bilgisayar ortamında yazılı hale getirilerek bir veri seti oluşturulmuştur. (Araştırmanın veri toplama sürecine ilişkin detaylar tablo 2'de sunulmuştur.) Daha sonra veriler bir bütün halinde çok kez okunmuştur. Akabinde, yazılı dökümanlar, verilerin sistemli bir şekilde kodlara ve temalara ayrılması için NVIVO-12 bilgisayar programına aktarılmıştır. Böylelikle betimsel ve içerik analizleri yapılarak kodlar ve temalar elde edilmiştir. Bu veri analizlerinin tercih edilmesinin sebebi, kavramlara erişilmesine ve kavramlar arasında ilişkilerin belirlenmesine yardımcı olduğu için tercih edilmiştir.[36] Mevcut veriler, betimsel analiz aşamaları olan verilerin kodlanması, temaların bulunması, bulguların kodlara ve temalara göre düzenlenmesi ve bulguların yorumlanması gibi adımlar takip edilerek çözümlenmiştir. Katılımcıların ön yargısal tutum ve tehdit algılarının yönünün belirlenebilmesi için veriler, içerik analiz tekniklerinden değerlendirici analize tabi tutulmuştur.

Nitel araştırmada geçerliliğin ve güvenirliğin oluşması için şu adımlar takip edilmiştir: İnandırıcılık (iç geçerlik) için literatür taraması yapılmıştır. Bunun yanı sıra ön alan çalışması yapılarak çalışma öncesinde yerel halkın görüşlerine başvurulmuş ve gözlemlerde bulunulmuştur. Aktarılabilirliğin (dış geçerliğin) sağlanması doğrultusunda, betimsel ve içerik analiz ile elde edilen kavram ve temalar verilere bağlı kalarak yorumlamadan oluşturulup çalışmaya yansıtılmıştır. Böylece veriler üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmadan doğrudan alıntı yapılarak aktarılmıştır.

Nitel araştırma deseninde iç güvenirliğin sağlanması için tutarlık incelemesi yapılır. Tutarlık incelemesinde araştırmacı, araştırdığı durum veya olaylara dışardan bir bakış açısı (emik bakış açısı) ile yaklaşmalıdır.

[36] Şener Büyüköztürk- Ebru K. Çakmak- Özcan E. Akgün-Şirin Karadeniz- Funda Demirel, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (İstanbul: Pegem Yayıncılık, 2013), 254.

Araştırmacının, yapılan araştırmanın başlangıç ve bitiş süreçleri arasında tutarlı bir yaklaşıma sahip olması söz konusudur. Dış güvenirliğin sağlanması için ise teyit edilebilirlik uygulanmıştır. Araştırmacı elde ettiği verileri ses kaydı alarak ve verileri bilgisayar ortamına yazılı olarak aktarmıştır. Başka araştırmacılar tarafından talepte bulunulduğunda araştırmacı, istenilen zamanda verileri kendilerine sunacaktır.

**Tablo 2:** Araştırmanın veri toplama süreci.

| Katılımcı | Tarih | Saat | Süre |
|---|---|---|---|
| 1-Ali | 04.07.2021 | 11:14 | 11 dk.25 s. |
| 2-Kutbettin | 04.07.2021 | 15:35 | 18dk.28 s. |
| 3-Elif | 08.07.2021 | 17:28 | 22dk.48 s. |
| 4-Yunus | 12.07.2021 | 12:58 | 16dk.21 s. |
| 5-Halil | 12.07.2021 | 13:57 | 24dk.17 s. |
| 6-Hüseyin | 14.07.2021 | 11:22 | 44dk.35 s. |
| 7-Cemal | 15.07.2021 | 13:24 | 20dk.36 s. |
| 8-İhsan | 15.07.2021 | 13:49 | 11dk.55 s. |
| 9-Derya | 16.07.2021 | 13:55 | 08dk.51 s. |
| 10-Güldane | 26.07.2021 | 13:26 | 23dk.28 s. |
| 11-Necati | 28.07.2021 | 14:30 | 39dk.08 s. |
| 12-Nurettin | 28.07.2021 | 22:43 | 15dk.24 s. |
| 13-Hayrettin | 10.09.2021 | 14:08 | 27dk.56 s. |
| 14-Fatih | 20.09.2021 | 21:45 | 39dk.31 s. |
| 15-İrfan | 22.09.2021 | 14:23 | 54dk.09 s. |
| 16-Ömer | 22.09.2021 | 13:07 | 01sa.06 dk.03s. |
| 17-Beyza | 29.09.2021 | 15:13 | 14dk.53 s. |
| 18-Leyla | 30.09.2021 | 19:43 | 17dk.06 s. |
| 19-Sibel | 28.07.2021 | 22:22 | 20dk.22 s. |
| 20-Züleyha | 09.07.2021 | 14:52 | 36dk.30 s. |
| 21-Nimet | 10.09.2021 | 14:18 | 41dk.34 s. |
| 22-Doğan | 24.10.2021 | 21:02 | 31dk.30 s. |
| 23-Zeynep | 26.10.2021 | 22:36 | 28dk. 38 s. |
| 24-Hafize | 27.10.2021 | 15:34 | 27dk.32 s. |
| 25-Süleyman | 15.07.2021 | 14:18 | 29dk.17 s. |

### 3. Bulgular ve Yorum

Bu başlık altında verilerden elde edilen şu temalar yer almaktadır: *Olumlu temasın olmasında dinin rolü*, *deprem ve COVID-19'da Suriyelilere yönelik empatinin artması İle ilgili dini anlamlandırmalar, gerçekçi tehdit ve sembolik tehdit algısını azaltmada dinin rolü*. Yine burada elde edilen veriler alanda yapılan diğer çalışma verileri ile karşılaştırılmakta ve tartışılmaktadır.

### 3.1. Olumlu Temasın Olmasında Dinin Rolü

Burada dört alt tema yer almaktadır: *Dini günler ve dini mekânlar, dini yapının takdir edilmesi, aynı dini kimliğe sahip olmanın güven ortamı oluşturması, dini söylem: ensar-muhacir.*

#### 3.1.1. Dini Günler ve Dini Mekânlar

Aynı dine mensup olmak, yerel halkın Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumları üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Özellikle aynı dini günleri ve aynı dini mekânları paylaşmak, iki toplum arasında ortak bir payda oluşturmaktadır. Bu ortak paydanın, yerel halk ve Suriyeli sığınmacılar arasında nitelikli temasın oluşmasına zemin hazırladığı söylenebilir. Bu konuda Nisa (22) görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir: *" Evet oldu Ramazan'da iftara davet etmişlerdi. İftara gitmiştik. Biz iftara davet ettik onlar gelmişti. Sonra teravihi birlikte kıldığımız hatta sözleşip bir camiye gittiğimiz arkadaşımız vardı. Sırf birlikte hadi bugün geliyor musun o derece yani. Daha sonra teravihten sonra yani bize bir şey ikram ediyorlardı. Evlerine gidiyorduk. Yani bayramda da telefonda görüşüyorduk. Özellikle pandemiden dolayı bayramlaşmaya gidemiyorduk. Ama telefonda bayramlaşıyorduk."* Suriyeli sığınmacıların ve yerel halkın bir araya gelerek sosyal ilişkiler kurmalarında kutsal günlerin bir vasıta olduğu görülmektedir. Öyle ki; böylesi günler dolayısıyla iki toplum arasında paylaşımların olduğu, iç grup ve dış grup arasındaki ilişkinin samimiyet boyutunun gelişmesine neden olduğu katılımcı söylemine yansımıştır. Böylelikle dini günler, yerel halkın Suriyeli sığınmacılar ile temas kurmasına ve onlarla ilişki ortamı oluşmasına katkı sunduğu sonucuna varılabilir. Söz konusu temas kalitesinin, dini günler vasıtasıyla iki toplum arasında nitelikli bir şekilde olması, yerel halkın sığınmacılara yönelik ön yargısal tutumlarını ve tehdit algılarını azaltmada ya da ortadan kaldırmada etkili olduğu ifade edilebilir. Elde edilen bu bulgu, Gruplararası Temas Kuramı tarafından öne sürülen pozitif temasın, ön yargıları azaltmada etkili olduğu savını destekler niteliktedir. Çünkü Allport, temasın üç özelliğinin olması koşuluyla ön yargısal tutumlarda bir azalma olabileceğini ileri sürmüştür.[37] Bu özellikler, gruplar arasında statü eşitliğinin sağlanması, gruplar arasında ortak amaçların olması ve işbirliğinin olmasıdır. Bu işbirliği dolayısıyla gruplar arasında birincil ilişki oluşması ön yargıyı azaltan bir unsur olarak belirtilmiştir. Suriyeli sığınmacılar ve yerel halkın aynı dine mensup olması,

[37] Allport, *The Nature of Prejudice,* 493-504.

onların dini inanç noktasında benzerliklere sahip olmasını ve din konusunda iki grup arasında eşitlik sağlanmasını kolaylaştırmıştır. Dolayısıyla bu benzerlik, olumlu temasın kurulmasını beraberinde getirmiş gözükmektedir. Bu çalışmada elde edilen bu sonuçlar, literatürde yer alan diğer sonuçlarla paralellik arz etmiştir.[38] Dolayısıyla söz konusu çalışmanın literatür ile uyumlu sonuçlar elde ettiği söylenebilir. Böylece, olumlu temasın kurulmasında dinin rolünün belirginleşmiş olduğu ve ön yargısal tutumları azaltmada dini benzerliklerin katkısının olduğu sonucuna varılmıştır.

Katılımcıların, Suriyeli sığınmacılar ile aynı dini mekânda bir araya gelmesi, onlarla temas kurulmasını sağlamıştır. Yerel halkta, söz konusu ortak dini mekânı sığınmacılarla paylaşırken, aynı mekâna ait olma algısının geliştiği gözlenmiştir. Aynı dini mekana ait olma düşüncesinin, ön yargıları azalttığına yönelik görüşler bu çalışmada elde edilen bulgulardan biridir. Hayrettin (33) konuyla ilgili düşüncelerini şöyle dile getirmektedir: "*Tabii o zaman derdik ne geldiler, bunlar nedir, niye buradalar. Yok o zaman öyle düşünmezdik camide farklı. Çünkü cami dinin toplayıcı bir yeridir. Çünkü orada manevi bir hava var. Orada onu düşünemezsin. Allah nasıl bizim rızkımızı ayırmıyorsa herkese eşit veriyorsa.*" Dini mekânların oluşturmuş olduğu manevi atmosferin, ön yargısal tutumların azaltılmasında önemli bir unsur olduğu katılımcı söyleminden anlaşılmaktadır. Buna göre dini tutumun, ön yargısal tutumları azaltmada olumlu yönde bir etkisinin olduğu söylenebilir. Dini mekânların içerisinde iki toplum arasında bir eşitlik oluştuğuna yönelik katılımcının algısı, aynı dine mensup olmanın, dini inanç noktasında her iki toplumu eşit bir statüde konumlandırdığı Hayrettin'in sözüne dayanılarak ileri sürülebilir. Bu eşit statünün de iç grubun, dış gruba dair ön yargılarını ve tehdit algılarını dini mekân içerisinde ortadan kaldırdığı savı ortaya atılabilir. Çünkü gruplar arasında ön yargısal tutumların oluşmasında, statü eşitsizliği durumu, iç grubun kendisini dış gruptan üstün olarak algılamasına neden olduğu öne sürülmüştür.[39] Aynı dine mensup olmak, dini inanç noktasında gruplar arasında eşitlik oluşturduğu için gündelik yaşam içerisinde bir araya gelemeyen Suriyeli sığınmacılar ile yerel halkın, dini mekânların bir araya getirici, birleştirici gücü sayesinde onların ortak bir mekân

---

[38] Hediye H. Özkeçeci, *Gruplar Arası Temas ve Tehdit Algısının Türkiye'deki Suriyelilere Yönelik Ön Yargıdaki Rolü*, (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), 2017.; Yanbolluoğlu, *Suriyeli Mültecilere Yönelik Duygular ve Algılanan Sosyal Mesafede, Gruplararası Pozitif ve Negatif Temas, Sosyal Baskınlık Yönelimi, Gruplararası Tehdit ve Gruplararası Kaygının Rolü*. 14.

[39] Stephan- Stephan, "An Integrated Threat Theory of Prejudice". In S. Oskamp (Ed.), *Reducing Prejudice and Discrimination.* (2000), 38.

içerisinde bir araya gelmelerini sağlamıştır denilebilir. Dolayısıyla ortak bir dini mekânda bir araya gelerek temas kurmak, gruplar arasında tehdit algısını ve ön yargısal tutumları azalttığı ifade edilebilir. Dini tutum ve ön yargı arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmalarda dini tutumun ön yargıyı azaltmada pozitif etkisinin olduğu literatürde benzer şekilde yer almaktadır. Bu çalışmadaki sonuçlar literatürdeki bazı çalışmaların sonuçlarını pekiştirmiştir.[40]

### 3.1.2. Dini Yapının Takdir Edilmesi

Bu çalışmada yer alan veriler, yerel halkın dini inanç ve pratiklerde Suriyeli sığınmacıların daha üstün olduğunu düşünmelerinin sığınmacılara saygı duymalarını beraberinde getirdiğini göstermiştir. Bu durum, katılımcıların sığınmacılara yönelik olumlu tutumlar geliştirmelerinin nedenlerinden biri olarak düşünülebilir. Suriyeli sığınmacıların dini açıdan daha iyi oldukları düşüncesine sahip olan Fatih (26) bu konuda görüşlerini şöyle ifade etmektedir: "*Aslında şöyle söyleyebilirim. Biz dini yaşamıyoruz. Bu noktada Suriyelilerden biraz örnek almamız gerektiğini düşünüyorum. Bu anlamda yaşıyorlar mı büyük çoğunluğu değil. Ama en azından mesela benim tanıştığım Suriyelilerden istatistik verecek olursak dört tanesi veya beş tanesi beş vakit namazını kılıyor. Ama bu oran Türklerde on kişiden belki bir, belki sıfır yani. Bu noktada Suriyelilerin dini yaşantılarının bizden daha iyi olduğunu, dini kurallara bağlılıklarının daha iyi olduğunu. Aslında en büyük örneği de rızık konusunda ki imanları diyebiliriz yani. Bu noktada o kadar free, özgür bir hayat yaşıyorlar ki ya yarın ne yeriz veya öbür gün ne yeriz diye kesinlikle düşündüklerine ben inanmıyorum. Bugün olur bugün yerler. Zaten yarın rızkımız gelecek. Hani rızkın kefili Allah olduğuna imanları çok yüksek derecede. Bu bizim Türklerde yok mesela. Dini yaşayışta bizden daha üstün ve daha iyi bir şekilde yaşıyorlar, diyebiliriz.*" Katılımcının Suriyeli sığınmacılar ile teması olduğu ve bu temas neticesinde onları daha yakından tanıma fırsatı elde ettiği ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bu temas, katılımcının Suriyeli sığınmacıların dini yaşayışları hakkında daha fazla bilgi sahibi olmasını sağlamıştır. Dış grup hakkında bilgi sahibi olunması, iç grupta yer alan bireylerin diğerlerine yönelik ön yargısal tutumlarını azalttığı iddia edilmektedir. Bu

[40] Sağır- Paloutzian,. "Religious Attitudes, Demographic Variables, and Prejudice Toward Syrian Refugees in Turkey: Local Data and International Differences". *Ortadoğu ve Göç*, *10*(20), (2020), 279-304.; Yapıcı- Kayıklık, "Dinsel Eğilimle Ön Yargı ve Hoşgörüsüzlük Arasındaki İlişkiler Üzerine Psikolojik Bir Araştırma", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14*(1), (2005), 413.; Allport- Ross, "Personal Religious Orientation and Prejudice", *Journal of Personality and Social Psychology,* 5/4, (1967), 438.; Gorsuch,- Aleshire, "Christian Faith and Ethnic Prejudice: A Review and Interpretation of Research". *Journal for the Scientific Study of Religion, 13*, (1974), 281.

konuda Pettigrew ve Tropp [41] tarafından meta analiz yöntemle yapılan bir çalışmada, ön yargısal tutumları azaltan bilişsel ve duyuşsal nedenlerin neler olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Söz konusu çalışmada, Allport tarafından gruplar arasında temas olması dolayısıyla iç grubun, dış grup hakkında bilgi sahibi olması, ön yargısal tutumları azaltan bir faktör olarak ileri sürülmektedir. Gruplar arasında ön yargısal tutumları azaltan unsurların neler olduğuna dair yapılan çalışmalar, dış grup hakkında bilgi sahibi olunması, iç grubun ön yargısal tutumlarını azalttığını ortaya koymaktadır. Katılımcının buradaki ifadeleri de bu çalışmanın literatür ile uyumlu sonuçlar elde ettiğini göstermektedir. Bu sonucun elde edilmesinde aynı dine mensubiyetin, her iki toplumun olumlu temas kurmalarında etkili olduğu anlaşılmaktadır.

### 3.1.3. Aynı Dini Kimliğe Sahip Olmanın Güven Ortamı Oluşturması

Aynı dini kimliği paylaşma, katılımcıların Suriyeli sığınmacılara güven duymalarını beraberinde getirmiştir. Araştırma verileri, ortak dini kimliğe sahip olmanın, iki grup arasında sosyal ilişkilerin gelişmesine katkı sağladığını gösterir niteliktedir. Yerel halkın sığınmacılar ile aynı dini paylaşmaları ve böylece onlara yönelik güven duygusu oluşması her iki grup arasında ön yargısal tutumların ve tehdit algısının oluşmasını engelleyen bir faktör olarak görülmektedir. Örneğin Zeynep (47) Suriyeli sığınmacılarla aynı dini kimliğe mensup olmanın nasıl bir güven oluşturduğu ile ilgili görüşlerini şöyle dile getirmektedir: "*Tabii ki. Namaz kılmaları daha da bir güven veriyor. Müslüman olmaları daha da bir güven veriyor. Hani başka bir dinden olsaydı bu kadar güven, bu kadar rahat davranmazdım. Evine kadar gidiyoruz mesela. Israrla içeri çağırıyorlar. Bir şeyler ikram ediyorlar. Yani güvenebiliyorsun, içebiliyorsun. Çünkü namaz kılıyorlar, örtülüler.*" Katılımcının söyleminden, ev sahibi grup ile göçmen kitlenin aynı ibadetleri yapması ve giyim-kuşam konusunda iki toplumun benzer olması, onlar arasında sözlü olmayan görsel bir iletişimin oluştuğunu ortaya koymuştur. Katılımcının ifadelerinden yola çıkarak; yerel halkla Suriyeli sığınmacıların dini anlamda benzer oldukları söylenebilir. Benzer olmanın getirmiş olduğu yakınlık hissinin yerel halkın sığınmacılara yönelik yabancılık hissini ortadan kaldırdığı ileri sürülebilir. Çünkü ev ziyareti ve ikramların sunulması daha çok birincil düzeyde ilişkilerde görülen bir husustur. Ayrıca bu güven ortamının oluşması, yerel halk ile Suriyeli sığınmacıların daha samimi ilişkiler kurmalarını beraberinde

[41] Thomas Pettigrew- Linda Tropp" How Does Intergroup Contact Reduce Prejudice? Meta-Analytic Tests of Three Mediators", *European Journal of Social Psychology*. 38, (2008). 922 - 934. 10.1002/ejsp.504.

getirmiştir. Suriyeli sığınmacılar ile aynı dine mensubiyetin, onlarla ilişki kurulmasında pozitif yönde bir etkiye sahip olduğu hususu benzer şekilde Nimet'in (22) görüşlerine şöyle yansımıştır: "*İlk başta evet. Çünkü mesela daha rahat oluyor insan. Sonuçta onların da bir aile reisi, bir babaları var. O eve tek başıma girebiliyorum mesala. Çünkü hassasiyetlerini biliyorum. İşte tesettürlüler. Ondan sonra en az benim kadar onlarda bu konularda hassaslar. O yüzden illaki Müslüman olmaları beni teşvik etmiştir en başta. Çünkü öyle olmasaydı inanmayan biri olsaydı -Yahudi veya Hıristiyan- çok rahat olmazdım, diye düşünüyorum. Yine de yardımda bulunacaksak o amaçla gidiliyorsa illaki gidilir ama böylede çok iyi ilişkiler besleyemezdim büyük ihtimalle.*" Katılımcının Suriyeli sığınmacılar ile ortak bir paydasının (din) olması, onun sığınmacılara yönelik olumlu bir tutum geliştirmesinde önemli olduğu anlaşılmaktadır. Aynı dine mensubiyetin ilişkilerin geliştirilmesinde teşvik edici bir yönü olduğu katılımcının ifadesine dayanılarak söylenilebilir. Bunun yanı sıra aynı dini paylaşmak, gruplar arasında benzerlik algısını oluşturmaktadır. Bu durumun da ön yargısal tutumları ortadan kaldırdığı söylenebilir. Çünkü sosyal psikoloji literatüründe yer alan inanç uyumu teorisine göre, benzer inançlara sahip olmak, insanlar arasında birbirlerine yönelik sevgiyi teşvik ettiği ve sosyal bir uyumun oluşmasını sağladığı yönündedir.[42] Böylece aynı din, aynı ibadet ve dini olarak benzer giyimlerin tercih edilmesi, yerel halkın Suriyeli sığınmacılarla bir inanç uyumunun olduğunu göstermektedir. Söz konusu kuram çerçevesinde benzerlik algısının, iç grubun dış gruba ilişkin ön yargısal tutumları ve tehdit algısını ortadan kaldırdığı söylenebilir.

### 3.1.4. Dini Söylem: Ensar-Muhacir

Yerel halkın, dini sosyal kurumlara (ensar-muhacir) referansla Suriyeli sığınmacılara olumlu tutum ve davranışlarda bulunulduğu katılımcı söylemlerine yansımıştır. Aynı dine mensup olmak, ortak dini bir söylem geliştirilmesinde etkili olmuştur. Çünkü iki toplumun ortak bir paydası olan din, onların kendi dini inançları ve öğretileri çerçevesinde davranmalarını gerektirmektedir. Mahalle sakinlerinin Suriyeli sığınmacıları *muhacir* olarak gördüklerini belirten Necati (44) bu konudaki görüşlerini şu şekilde dile getirmektedir: "*Özellikle bizim mahalleyi tercih etmelerinde sebep şudur. Savaş esnasında ilk gelen ailelere yönelik muhabbet çok yoğundu. Ben her zaman şu tabiri kullanırım. Kitaplarda*

[42] Hogg- Vaughan, *Social Psychology,* 406.; Zeynep Özcan. "Mülteci Öğrencilerin Kültürel Uyumları ile Dinî Başa Çıkmaları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 23/1, (2019), 136.

*okumuştuk ensar-muhacir kardeşliği. Onların da muhacir olarak geldiği dönemde hakikaten de Sanayi Mahallesi bir ensar olma olayı vardı. Kapısını açtı, evini açtı. Bir yatağını paylaştı. Her şeyini paylaştı. Tabii bunu gören mülteciler dışarıdan gelen bütün ailelere hani durumları sorarlardı. Buralar nasıldır diye. Bunlar hepsi şu şekil kitaplarda okumuş olduğumuz ensarı gelip burada görün diye hitapta bulunduklarına inanıyorum ve bu şekil hepsi buraya geldi. Şu an Sanayi Mahallesi'ndeki yoğunluğun ana sebebi budur. Bu yönlü vicdanlarımızı kaybetmemiş hakikaten de insana değer veren bir mahalle olduğumuzdan dolayı bize gurur veriyor*." Benzer sosyal dini kurumlara sahip olunması, yerel halkın göçmen kitleye ev sahipliği yapmasında önemli bir etkiye sahiptir. Bu durumun, insani ilişkiler oluşmasına zemin hazırladığı ve aynı dini paylaşmanın sığınmacılara kucak açılmasına, göç ettikleri bölgede yardımlarda bulunulmasına katkı sağladığı söylenebilir. Bu durum, alanda yapılan diğer çalışmalar ile paralellik arz etmektedir.[43] Ayrıca katılımcının "*Bu yönlü vicdanlarımızı kaybetmemiş hakikaten de insana değer veren bir mahalle olduğumuzdan dolayı bize gurur veriyor*." ifadesinden Suriyeli sığınmacılara yardım etmelerini vicdani bir durum ile ilişkilendirmesi, onlara yönelik insanlık algılarının olduğunu göstermektedir. Bu sonucun da literatürdeki çalışmalarla benzer olduğu görülmektedir. Örneğin, Türkoğlu tarafından yapılan bir çalışmada yerel halkın Suriyeli sığınmacılara yönelik yardım etme davranışında insanlık algısının olduğu tespit edilmiştir. [44]

Bu durumun ilk zamanlar ile sınırlı kalmadığı Nurettin'in (36) görüşlerinde ortaya çıkmaktadır: "*Mesela Kurban Bayramında kurban eti vermek gibi, kurban kestiği zaman onlara vermen gibi veya Ramazan'da bir zekâtını vermen gibi. Tabii bunlar etkiliyor. Onlar da bunu görüyorlar. Zorda olduklarını biliyorlar. Bu insanlar buraya muhacir olarak geldiler sonuçta göç ederek buraya geldiler. Onlarda sonuçta din kardeşlerimiz. Destek olmak zorundayız."* Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye yaklaşık olarak on yıl önce gelmelerine rağmen yerel halk tarafından muhacir ve din kardeşi olarak görülmeleri ensar-muhacir gibi dini söylemin etkisinin sürdüğünü göstermektedir. Suriyeli sığınmacıların, "ensar ve muhacir" olgusu bağlamında, katılımcılar tarafından algılanması aynı zamanda Suriyeli sığınmacılar açısından da bir sosyal destek algısı oluşturduğu

[43] AbdullahTanrıverdi-Mustafa Ulu, "Geçici Koruma Altına Alınan Suriyelilerde Göç, Kültürleşme / Kültürel Uyum Ve Din İlişkisi: Kayseri Örneği". *Bilimname* (2020). 190.

[44] Neslihan Türkoğlu, *Suriyeli Mültecilere Yönelik Algının Yardım Etme Üzerindeki Yordayıcı Etkisi* (Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019).

yapılan araştırmalara konu olmuştur.[45] Yine bu söylem iki toplum arasında uyumu kolaylaştıran bir özellik olarak farklı bir araştırmada yer almıştır.[46] Dolayısıyla bu söylemin, dış gruba yönelik ön yargıların azalmasında, dış grubun iç grubun davranışlarını birer sosyal destek olarak algılamasında ve iki grubun uyum içinde yaşamasında önemli bir katkı sunduğu ifade edilebilir.

### 3.2.Deprem ve COVID-19'da Suriyelilere Yönelik Empatinin Artması İle İlgili Dini Anlamlandırmalar

2020 yılında Elazığ'da yaşanan depremin, yerel halkın Suriyeli sığınmacılara yönelik ön yargısal tutumlarında bir kırılmaya neden olduğu söylenebilir. Bu tutum değişikliğinde yerel halkın yaşanılan afete yönelik dini anlamlandırmalarının katkı sunduğu yapılan görüşmelerde katılımcı söylemlerine yansımıştır. Örneğin bu konuda Kutbettin (24) görüşlerini şöyle dile getirmektedir: **"***Elazığ'da Suriyelilere karşı bir ön yargı vardı. Elazığ depreminde biraz "Allah'ın adaleti tecelli etti" gibi bir durum oldu. Niye oldu bu durum. Çünkü depremden önce Elazığ'da toplu kitleler halinde Suriye halkına karşı linç girişimleri oldu Elazığ'da. Şöyle söyleyeyim o gece kış vaktiydi ve hava soğuktu. Hiç kimse depremin olacağını düşünmüyordu. Kimse bilmiyordu böyle bir deprem olacağını. Hiç kimsenin bir hazırlığı yoktu. Deprem oldu herkes evinden çıktı. Neredeyse insanlar deprem anında üzerinde ne kıyafet var ise hiçbir şeyini almadan parasını almadan veya herhangi bir birikimini almadan evlerinden herkes kendisini dışarı attı can havliyle. Suriyelilere baktığımız zaman aynı durumu onlarda yaşadı. Hiçbir şeylerini almadan. Çünkü onlar da savaşın olacağını bilmiyordu. Onlarda can havliyle kendilerini Türkiye'ye attılar. Hiçbir varlıklarını almadan. Neredeyse o gece Elazığ halkının yaşadığı gibi yani biraz çırılçıplak bir şekilde sokağa attılar. Yani o gece insanların çoğu aç kaldı soğuktu. Yani bence o gece Elazığ halkının Suriyelilere karşı ön yargısı o gece aşırı derecede kırıldı. Zaten depremden sonrada toplumda gördüğümüz kadarıyla Elazığ halkı artık Suriyelilere Suriyeli gözüyle bakmıyor. Kendi insanı gibi bakıyor. Çünkü o da gördü o durumu yaşadı. Yani o deprem biraz gerçekleri gösterdi. Yani Elazığ halkına gösterdi diye düşünüyorum.*" Afetlerin neden olduğu sıkıntılar, Suriyeli sığınmacıların yaşamış olduğu olumsuzlukları anlama noktasında yerel halkta olumlu yönde bir etki yaptığı söylenebilir. Çünkü onlar da sığınmacılar gibi

[45] Zeynep Özcan. "Göçün Travmatik Etkilerini Azaltmada Sosyal Desteğin Rolü Üzerine Deneysel Bir Araştırma", *Bilimname,* 37/ 2019, (2019), 1001-1028.

[46] Zeynep Sağır, *Suriyeli Kadın Mültecilerde Kültürel Uyum Ruh Sağlığı ve Din* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018).

evlerini terk etmek zorunda kaldılar. Bu afetin, yerel halkın sığınmacılar ile aynı tecrübeleri deneyimlemelerine ve onlarla kendi yaşamış oldukları durumlar arasında bir benzerlik ilişkisi kurmalarına neden olduğu anlaşılmıştır. Böylece yerel halkta empatik tutumların gelişmesi ve ön yargıların azalması söz konusu olmuştur. Katılımcılardan Kutbettin (24) konuya ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir*: "Kesinlikle oluştu. Çünkü bomba düşer, bina yıkılır, on saniye, yirmi saniye içinde. İnsanlar altında ölür enkaz olur. Depremde aynısı idi. Sallar seni yirmi saniye binalar yıkılır içinde enkazlar olur. O gece zaten Elazığ'da depremde yıkılan binalar dıştan gösterildiği zaman sanki Suriye'de bir şehri gösteriyordu. Suriye'de bombalanmış bir şehri gösteriyordu. Yani bence bir farkı yoktu."* Suriyeli sığınmacılar ile yerel halkın yaşadıkları afet çeşidi farklı olsa da benzer sonuçların yaşanması, onlara yönelik empatik tutumların gelişmesine neden olmuştur. Empatinin gelişmesi, ön yargısal tutumları azaltmaya bir sebep olarak söylenebilir. Bu sonucun, literatür ile uyumlu olduğu görülmektedir. Öyle ki Suriyeli sığınmacılara yönelik empati ve ön yargı arasındaki korelasyon çalışmalarında empati düzeyinin artmasıyla yerel halkın ön yargısal tutumlarında azalma olduğu görülmüştür ve bu sonuçlar, bu çalışmanın bulgularıyla benzerlik arz etmektedir.[47]

COVID-19 pandemisini yaşamak, yerel halkın, Suriyeli sığınmacıların yaşadıkları ölüm korkusu nedeniyle göç etmelerini daha çok anlamalarını beraberinde getirmiş olabilir. COVID-19 pandemisi hakkında yerel halk tarafından dini anlamlandırmaların da yapıldığı görülmektedir. Bu konuda Hüseyin (47) görüşlerini şu şekilde belirtmektedir: "*Ben mesela şu yaşadığımız pandemi sürecini Allah'ın çok büyük bir ayeti olarak. Küresel bir ayet olarak değerlendiriyorum. Yani insanlık tarihinde belki ilk defa Allah küresel anlamda böyle bir ayet ve insanları en çok etkileyen ölüm gerçeğini günlük olarak yağmur gibi insanların gündemine yağdırarak insanlara düşünme fırsatı verdi. Bak herkes ölümden korkuyor. Suriyeliler niye buralara kaçıp geldiler, orada kalsalardı. Belki ölecektik. Bombalar yağıyor, evimizi başımıza yıkacaklardı dediler değil mi? Ölüm korkusu bak ölüm korkusu insanlara neler yaptırıyor? Nerelerden getiriyor? Ha Allah bize yaşattı. Daha önce pandemiden önce sadece*

[47] Ezgi Karaoğlu, *The Role of Social Dominance Orientation, Empathy and Perceived Threat in Predicting Prejudice of Turkish Citizens Toward Syrian Immigrants*, (Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 2015).; Heyyem Hürriyetoğlu, *Gruplar Arası Tehdit ve Empatinin Suriyeli Göçmenlere Yönelik Açık ve Örtük Tutumlar Üzerindeki Etkisi*, (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).

*Suriyelilerin yaşadığı bölgelerde ölüm riski vardı değil mi? Şimdi ne oldu? Allah ne yaptı. Bütün dünyaya ölüm riskini koydu mu? Hatta dünyanın en güvenli yerleri olan Avrupa ve Amerika'yı pandeminin merkezi yaptı mı? Günde dört binlere yakın insanlar ölüyordu. Düşünebiliyor musunuz? Çok büyük bir ayet yaşıyoruz ama insanlar bunu ya işte bir sağlık problemi, salgın, doktorlar aşı bekleyin filan. Öyle şey mi olur? Yani evet işin bir sağlık tarafı var, bir virüs tarafı var. İnsana bulaştı mı rahatsız ediyor. Fakat bence bunun arkasında çok büyük bir ayet yaşıyor. Ama insanların çoğu bunu görmedi ve görmemekte de direniyor. İşte aşı yapınca biz bunu geçireceğiz. Oysaki bakıyorsun Allah sürekli virüsün versiyonunu değiştiriyor, sürekli tamam mı? Yok, Brezilya versiyonu, Hint versiyonu vs. Delta, Alfa. Senin yaptığın aşı hadi diyelim ki doğru bir tanesine karşılık geliyor Allah onu senin aşını boşa çıkarıyor. Bunu niye görmüyorsun. Hayat, Allah'ın elinde… Allah hayatı evire çevire bir imtihan esprisi olarak önümüze koyuyor. Hayatın hoşumuza giden tarafı da olsa imtihandır. Bizi sıkıntıya sokan hoşumuza gitmeyen tarafı da olsa o da bir imtihandır. Ben hayata böyle bakıyorum. İnsanların böyle bakmasını istiyorum. Böyle bakarsak biz bazen sıkıntılı gördüğümüz durumu aslında lehimize çevirebiliriz. Avantaj olarak görebiliriz. Dedim ya benim için pandemi süreci şahsen hoş oldu. İnsanlar garip karşılayacak ama benim için çok bereketli oldu. Benim hayata bakışım değişti. Ben Allah'ı daha iyi anladığımı düşünüyorum."* Katılımcının, pandeminin neden olduğu korku ve kaygıları sığınmacıların savaş nedeniyle yaşadığı korku ve kaygılarla benzeştirdiği görülmektedir. Katılımcı, tecrübe edilen olağanüstü durumları, İslam inancı içerisinde yer alan *imtihan* kavramıyla açıklamaktadır. Bu kavram ile katılımcı olumsuz olayların, bireyi dönüştürmenin bir olanağı olarak olumlu katkısına yer vermiştir. Yine empati ve dini tutum ilişkisi bağlamında katılımcının görüşleri değerlendirilebilir. Katılımcının mevcut görüş içerisinde dini yüklemeler yaparak empatik tutumlar belirlemesi, alanda dindarlık ile empati arasında nasıl bir ilişki olduğu konusunda yapılan çalışmaları akla getirmektedir. Örneğin Özcan'ın yaptığı araştırmada empatinin bir alt boyutu olan empatik ilgi ile dindarlık arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç söz konusu ikili arasındaki ilişkiyi göstermesi bakımından önemlidir[48]. Nicel bir veri ile burada yer alan nitel bir verinin sonuçlarının paralellik arz ettiği söylenebilir.

[48] Zeynep Özcan, "Empati ve Dindarlık Arasındaki İlişki". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5/8, (2016), 2758-2781.

### 3.3. Gerçekçi Tehdit ve Sembolik Tehdit Algısının Azalmasında Dinin Rolü

Bu çalışmada, iç grubun dış gruba yönelik ön yargısal tutumlarının oluşmasında etkili olan tehdit algılarının öncüllerinden olan sembolik ve gerçekçi tehdit algısıyla ilgili bazı sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre, yerel halkın Suriyeli sığınmacılara yönelik hem gerçekçi hem de sembolik tehdit algılarının olduğu görülmektedir. Bu durum ise yerel halkın Suriyeli sığınmacılara yönelik ön yargısal tutum sergilemelerinde etkili olduğu söylenebilir. Aşağıda yer alan tabloda katılımcıların görüşlerinde yer alan gerçekçi tehdit ve sembolik tehdit örneklerine yer verilmiştir.

**Tablo 3:** Katılımcıların gerçekçi ve sembolik tehdit algılarına dair örnekler.

| Gerçekçi Tehdit | Sembolik Tehdit |
|---|---|
| **Refah yaşam:** *"Bu pay azalınca insanlar kısıtlı imkânlarla yaşamaya başladı. Bu da insanlara rahatsızlık verdi."* (Ali, 36). | **Kültürel tehdit: "***Tabii ki iki farklı kültür bir arada bulununca tabii ki kültür yozlaşması olur."* (Ali, 36). |
| **Ekonomik: "***Onların gelmesi ile eşlerimizin iş imkânı daha da azaldı."* (Sibel, 36). | **Dini inanç:** *"Selefiyecilik anlayışı efendim! Kur'an'a karşı tepkinin bu düzeyde yükseldiğini biz göremiyorduk."* (Süleyman, 61). |
| ***Sağlık ve eğitim:*** *"Bizim ülkemizde düzenli aşılama vesaire düzenli bir eğitim var..."* (Leyla, 31). | **Evlilik:** *"Suriyeliler ile evlenince bizim kızlarımızın çoğu bekâr kalacak ileride."* (Zeynep, 45). |
| **Huzur**: *"Şehrimizde rahat gezip tozamadığımız için***..."** (Sibel, 36). | **Giyim kuşam: "***Ne bileyim kısa pantolon giyineni biz görmedik, uzun saçlılık onlardan bize sirayet etti."* (Süleyman, 61). |
| **Vatandaşlık:** *"Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçiş hakkı da verildi. O yüzden ben tehdit olarak görüyorum açıkçası."* (Derya, 32). | |
| **Doğum hızı**: *"Bir kısmı sefil bir halde yaşamasına rağmen doğurganlıkları devam ediyor."* (Derya, 32). | |

Yerel halkın, Suriyeli sığınmacılara yönelik hem sembolik hem de gerçekçi tehdit algılarının olduğu söylenebilir. Bu tehdit algıları yerel halkın Suriyeli sığınmacılara yönelik ön yargısal tutumlarının oluşmasına bir neden olduğu söylenilebilir. Dolayısıyla bu durum yerel halkın, sığınmacılar ile temas kurmasını engellemekte, iki toplum arasında uyumun sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Yapılan bu çalışmada yerel halkın, Suriyeli sığınmacılara

yönelik tehdit algılarının bulunduğu sonucu, literatürde de çeşitli çalışmalarda yer almaktadır.[49]

Yerel halk arasında Suriyeli sığınmacıların bir tehdit unsuru olarak algılandığı görülmektedir. Fakat bu durumun aksine görüşlerin de olduğu, hatta dini yüklemeler yapılarak bu tehdit algısının ortadan kalktığı da söylenebilir. Suriyeli sığınmacılara yönelik tehdit algısı olmayan Hüseyin (47) bu konuyu dini bir anlamlandırma yaparak şöyle ifade etmektedir: *"Kesinlikle hayır. Bak bazen böyle. Ya ne işleri var. Memleketimizden gitsinler gibi söylemlerde bulunanlara diyorum ki Allah'tan korkun. Mülk Allah'ın, kul Allah'ın…. Sana ne ya sana ne yani. Mülk benim diyor Allah değil mi Kur'an-ı Kerim'de. O da Allah'ın kulu olarak sen burayı kendini mülk sahibi olarak görüp de ne işleri var benim mülkümde ya Vallahi de billahi de bu şirk kültürü. Ya sen Allah'ın mülküne kendini ortak mı görüyorsun. Ha yardım etmiyorsan etme. Yarın hesabını Allah'a verirsin ayrı mesele. Allah'ın en çok Kur'an'da tekrarladığı ifadelerden bir tanesi*

[49] Beyza Özen, *İzmir'de Türk Çalışanların Suriyeli Çalışan Algısının Sosyal Psikolojik Analizi.* (İstanbul: Sabancı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016).; Deniz Antmen, *Türkiye Bağlamında Ulusal Kimlik Özdeşimi ve Suriyeli Mültecilere Karşı Tutum Arasındaki İlişki: Sosyal temas ve Kontrol Odağı Faktörlerinin Rolü*, (Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019).; Ezgi Karaoğlu, *The Role of Social Dominance Orientation, Empathy and Perceived Threat in Predicting Prejudice of Turkish Citizens Toward Syrian Immigrants*, (Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 2015).; Yanbolluoğlu, *Suriyeli Mültecilere Yönelik Duygular ve Algılanan Sosyal Mesafede, Gruplararası Pozitif ve Negatif Temas, Sosyal Baskınlık Yönelimi, Gruplararası Tehdit ve Gruplararası Kaygının Rolü*. 14.; Heyyem Hürriyetoğlu, *Gruplar Arası Tehdit ve Empatinin Suriyeli Göçmenlere Yönelik Açık ve Örtük Tutumlar Üzerindeki Etkisi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.; Velasco González-K., Verkuyten- M., Weesie, J.- Poppe, E. ""Prejudice towards Muslims in The Netherlands: Testing integrated Threat Theory" *British Journal of Social Psychology*, 47: (2008), 667-685. https://doi.org/10.1348/014466608X284443.; Selvet Çetin, *İzmir'deki Yerel Halkın Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Algısı,* (Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017).; Mustafa Erdoğan, *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Uyum ve Kabul Araştırması*, (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015).; Özge Ercan, *Medyanın Kitleleri Etkilemedeki Gücü: Suriye Savaşı Üzerinden Yazılı Basın İncelemesi,* (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016).

*bu yani "Yerin ve göğün arasındaki her şeyin mülkü Allah'ındır". Bütün yaratılanlar O'nun mülküdür. Bana ne oluyor ki. Taa böyle filan yerden gelmiş. Burada yaşamını devam ettiren insanlara ne işiniz var burada demek. Empati yap. Bir gün sen başka uzak bir diyara başka bir yere gittin. Oradaki insanlar sana diyorlar ki " Ne işin var burada" "Hadi defol git memleketine" ki Avrupa'daki Türklere bunu yapınca nasıl zorumuza gidiyor değil mi? Yabancı düşmanlığı. Bilmem işte ırkçılık şu bu. Ee aynısını burada sen başkasına yapıyorsun. Kriter ne biliyor musun? Kriter şu şimdi şurada yolda giderken birdenbire fren sesi duydun döndün baktın ki adamın bir tanesi havada araba çarpmış. Tak çakıldı yere. Ne yaparız biz insan olarak. Hemen başına gideriz. Böyle kanayan bir yeri varsa durdurmaya çalışırız ve ilk yapacağımız şey hemen 112'yi arayarak bir ambulans çağırmak öyle değil mi? Biz peki bu adama, bu insana yardım etmek için ya bir dakika bu adam kim önce bir bakalım kimliğine Türk mü Kürt mü bilmem nereli acaba. Benim gibi mi düşünüyor efendim? Benim dinimden mi? Hiç bunları yapar mıyız*?" Katılımcı, Suriyeli sığınmacıların maruz kaldıkları zorlukların anlaşılması için empati yapılması gerektiğini belirtmektedir. Bunun yanı sıra yerel halk tarafından sığınmacılara yönelik yapılan tutumların bir başka toplum tarafından yapıldığında ırkçılık olarak nitelendirildiğini fakat söz konusu tutumu kendilerinin de sergilediğini belirterek bir öz eleştiri yapmaktadır. Bu konuya benzer şekilde yaklaşan Nimet (22) görüşlerini şu şekilde açıklamaktadır: "*Hayır. Aksine ben Türkiye'nin eğer şu anda böyle iyi gelişmekte bir ülkeyse Suriyelilere yaptığı, Suriyeliler değil onlar bizim din kardeşimiz yani yapmak zorundayız. Ama hani realite olarak düşünmek gerekiyorsa onlara sahip çıkması hiçbir ülkenin yapmayacağı kadar iyi bir hayat sunması en azından zorunlu göçe rağmen. Ben Türkiye'nin şu durumda ayakta kalmasını tamamen mazlumlara sahip çıkmasına bağlıyorum*." Başka bir katılımcı olan Zeynep (47) Suriyeli sığınmacıları tehdit olarak görmediğini şöyle ifade etmektedir*: "Tehdit olarak görmüyorum. Sonuçta bize minnet duyuyorlar. Hadi diyelim ki yüz kişiden biri minnet duymuyorsa geri kalan minnet duyuyor. Yani Türkiye açısından tehdit değil Tam tersi Türkiye kucak açtığı için Türkiye'ye bir vefa borçları olabilir. Dürüst davranabilirler. Türkiye'nin kalkınmasına yardım edebilir. Asla tehdit olarak görmüyorum. Batıdan gelmiyorlar. Türkiye'ye karşı olan bir ülkeden gelmiyorlar. Ben tehdit olarak görmüyorum tam tersi avantaj olarak görüyorum. Bir vefa borçlarının olması, aynı dinden olmak kesinlikle tehdit değil*." Katılımcının, Suriyeli sığınmacıları tehdit olarak algılamamasını iki gerekçe öne sürerek belirttiği anlaşılmaktadır. Birincisi Suriyeli sığınmacıların yerel halka yönelik vefa borçlarının olması ve ikincisi aynı dine mensubiyetin olmasıdır.

Böylelikle katılımcıda sığınmacılara yönelik tehdit algısının ortadan kalktığı söylenebilir.

## Sonuç

Bu çalışmada, iç ve dış grubun aynı dine mensup olması, bazı katılımcılarda (yaklaşık %50) tehdit algısının oluşmasını engellemiştir ya da kimi katılımcının tehdit algılarını azaltmıştır. Tehdit algısına bağlı olarak ön yargıların azaldığı gözlemlenmiştir. Ön yargıların azalmasında etkili olan faktörler arasında, dini günlerde Suriyeli sığınmacılar ile yerel halk arasında olumlu bir temasın oluşması; Suriyeli sığınmacıların daha dindar oldukları algısı; aynı dini kimliğin iki grup arasında bir güven ortamı oluşturması ve sosyal bir dini kurum olan ensar-muhacir kardeşliği olduğu anlaşılmıştır. Bu durumların yerel halkın Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumlarını olumlu yönde etkilediği, araştırma verilerinden elde edilmiştir.

Deprem ve COVID-19 afetlerini yerel halkın tecrübe etmesi, onların sığınmacılara yönelik ön yargısal tutumlarının kırılmasına ve empati tutumlarının gelişmesine neden olduğu görülmüştür. Ayrıca katılımcıların, yaşanılan afetlere yönelik dini anlamlandırma yapmaları, onların sığınmacılara karşı tutumlarında olumlu yönde bir değişikliğin olmasına katkı sağlamıştır. Yerel halkın farklı afetleri tecrübe etmesi, Suriyeli sığınmacılar ile aynı sıkıntıları yaşama noktasında bir benzerlik algısı oluşturmuştur. Böylelikle bu benzerlik algısı, iç grubun dış gruba yönelik ön yargısal tutumlarında azalması sonucunu beraberinde getirmiştir.

Araştırmada yerel halkın, Suriyeli sığınmacılara yönelik sembolik ve gerçekçi tehdit algısının olduğu bazı katılımcıların ifadelerinde görülmüştür. Ancak aynı dine mensup olmanın, Suriyeli sığınmacılara yönelik gerçekçi tehdit ve sembolik tehdit algısını azalttığı da bu çalışma sonucunda elde edilmiştir. Bu konuda katılımcıların dini yüklemeler yaptıkları ve sığınmacıları tehdit olarak algılamadıkları da anlaşılmıştır. Katılımcıların yaklaşık yüzde ellisi (12) Suriyeli sığınmacıları tehdit unsuru olarak algılamadıklarını vurgulamıştır. Bununla beraber Suriyeli sığınmacıların ekonomiye katkıları olduğunu ayrıca belirtmişlerdir. Suriyeli sığınmacılara yönelik entegrasyon çalışmaları yapılırken din, göz önünde tutulmalıdır. Ayrıca ön yargı ve din çalışmaları kapsamında çeşitli etnik gruplar ile örneklem oluşturularak farklı çalışmaların yapılması önerilebilir.

**Kaynakça**

Allport, Gordon W. *The Nature of Prejudice. çev*. Nur Nirven. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları, 1. Basım, 2016.

Allport, Gordon W. "Attitudes". *Terminology*, (1933), 1-13.

Allport, Gordon. W.-Ross, J. Michael. "Personal Religious Orientation and Prejudice". *Journal of Personality and Social Psychology,* 5(4), (1967), 432–443. doi:10.1037/h0021212.

Antmen, Deniz, *Türkiye Bağlamında Ulusal Kimlik Özdeşimi ve Suriyeli Mültecilere Karşı Tutum Arasındaki İlişki: Sosyal temas ve Kontrol Odağı Faktörlerinin Rolü*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Ayten, Ali – Sağır, Zeynep. "Dindarlık, Dinî Başa Çıkma ve Depresyon İlişkisi: Suriyeli Sığınmacılar Üzerine Bir Araştırma". *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, *47*(47), (2014). 11.

Baker, Özgür Erdur vd, *Travma Psikolojisi*. İstanbul: Pegem Yayıncılık, (2021).

Bakırcıoğlu, Rasim. *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*, Ankara: Anı Yayıncılık, (2012). 1. Baskı.

Büyüköztürk, Şener-Çakmak, Ebru K- Akgün, Özcan E-Karadeniz, Şirin-Demirel, Funda, *Bilimsel araştırma yöntemleri*. İstanbul: Pegem Yayıncılık, 2013,

Certel, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. Isparta: Berivan Yayıncılık, 2014.

Cirhinlioğlu, Fatma. G. "Dini yönelimler ve Önyargı". *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, *7*(1), (2010), 1366-1384.

Çetin, Selvet. *İzmir'deki Yerel Halkın Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Algısı*. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Ercan, Özge. *Medyanın Kitleleri Etkilemedeki Gücü: Suriye Savaşı Üzerinden Yazılı Basın İncelemesi*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Erdoğan, Mustafa. *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Uyum ve Kabul Araştırması*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.

Gorsuch, Richael L-Aleshire, Daniel. O. "Christian Faith and Ethnic Prejudice: A Review and Interpretation of Research". *Journal for the Scientific Study of Religion, 13*, (1974), 281.

Güler, Ahmet-Halıcıoğlu, Mustafa B- Taşğın, Serkan, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma: Teorik Çerçeve-Pratik Öneriler7 Farklı Nitel Araştırma Yaklaşımı- Kalite ve Etik Hususlar*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2015.

Gürses, İbrahim. "Ön Yargının Nedenleri". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14/1, (2005), 143-161.

Harlak, Hacer. *Ön Yargılar: Psikososyal Bir İnceleme*. İstanbul: Sistem Yayıncılık, 1. Basım, 2000.

Hogg, Michael A- Vaughan, Graham M. *Social Psychology*. Pearson: United Kingdom, 8. Basım 2018.

Hürriyetoğlu, Heyyem. *Gruplar Arası Tehdit ve Empatinin Suriyeli Göçmenlere Yönelik Açık ve Örtük Tutumlar Üzerindeki Etkisi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem- Cemalcılar, Zeynep. *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş*. Evrim: İstanbul, 2014.

Karaoğlu, Ezgi. *The Role of Social Dominance Orientation, Empathy and Perceived Threat in Predicting Prejudice of Turkish Citizens Toward Syrian Immigrants*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. 2015.

Kula. Naci. "Deprem ve Dini Başa Çıkma." *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *1*(1), (2002), 234-255.

Özcan, Zeynep. "Empati ve Dindarlık Arasındaki İlişki". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5/ 8, (2016), 2758-2781.

Özcan, Zeynep. "Göçün Travmatik Etkilerini Azaltmada Sosyal Desteğin Rolü Üzerine Deneysel Bir Araştırma". *Bilimname,* 37/ 2019, (2019), 1001-1028.

Özcan, Zeynep. "Mülteci Öğrencilerin Kültürel Uyumları ile Dinî Başa Çıkmaları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 23/1, (2019), 127-147.

Özen, Beyza. *İzmir'de Türk Çalışanların Suriyeli Çalışan Algısının Sosyal Psikolojik Analizi*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Özkeçeci, Hediye Hilal. *Gruplar Arası Temas ve Tehdit Algısının Türkiye'deki Suriyelilere Yönelik Ön Yargıdaki Rolü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

Paloutzian, Raymond F. –Sağır, Zeynep. *Forgiving, Reconciling, and Peace-Building in Refugee Contexts: Theory, Research, and Data from the War in Syria*. In: Njoku M., Jason L., Johnson R. (eds) The Psychology of Peace Promotion. Peace Psychology Book Series. Springer, Cham. (2019) 190 https://doi.org/10.1007/978-3-030-14943-7_12.

Paloutzian, Raymond F., Sağır, Zeynep., Shults, F. Leron . "Modelling Reconciliation and Peace Processes: Lessons from Syrian War Refugees and World War II. In *Multi-level Reconciliation and Peacebuilding* Routledge, (2020), 234.

Pettigrew, Thomas- Tropp Linda," How Does Intergroup Contact Reduce Prejudice? Meta-Analytic Tests of Three Mediators", *European Journal of Social Psychology*. 38, (2008). 922 - 934. 10.1002/ejsp.504.

https://doi.org/10.1002/ejsp.504

Sağır, Zeynep- Paloutzian, Raymond. F. "Religious Attitudes, Demographic Variables, and Prejudice Toward Syrian Refugees in Turkey: Local Data and International Differences". *Ortadoğu ve Göç*, *10*(20), (2020), 279-304.

Sağır, Zeynep. When Individuals Hold Religion as a Coping Tool: A Qualitative Study of Acculturation Process in Syrian Refugees with Disabilities". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 24/2, (2019), 1-23.

Sağır, Zeynep. *Suriyeli Kadın Mültecilerde Kültürel Uyum Ruh Sağlığı ve Din*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Stephan, Walter G-Stephan, Cookie. W. "An Integrated Threat Theory of Prejudice". In S. Oskamp (Ed.), *Reducing Prejudice and Discrimination*. (2000), 23–45.

Stephan, Walter.G., Ybarra, Oscar ve Morrison, K. Rios Intergroup Threat Theory. Nelson, T. D. (Ed). Handbook of Prejudice, Stereotyping and Discrimination. (43-61) (2009), New York: Psychology Press.

Stephan, Walter G., Kurt A. Boniecki, Oscar Ybarra, Ann Bettencourt, Kelly S. Ervin, Linda A. Jackson, Penny S. McNatt and Christopher Renfro. "The Role of Threats in the Racial Attitudes of Blacks and Whites." *Personality and Social Psychology Bulletin* 28 (2002): 1242 - 1254.

Tanrıverdi, Abdullah- Ulu, Mustafa. "Geçici Koruma Altına Alınan Suriyelilerde Göç, Kültürleşme/Kültürel Uyum Ve Din İlişkisi: Kayseri Örneği". *Bilimname* (2020). 169-212. doi: http://dx.doi.org/10.28949/bilimname.776819.

Tercan, Bahadır. "Biyolojik Afetler ve COVID-19". *Paramedik ve Acil Sağlık Hizmetleri Dergisi*, (2020), 41-50.

Türkoğlu, Neslihan. *Suriyeli Mültecilere Yönelik Algının Yardım Etme Üzerindeki Yordayıcı Etkisi Bolu:* Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Velasco González-K., Verkuyten- M., Weesie, J.- Poppe, E. ""Prejudice towards Muslims in The Netherlands: Testing integrated threat theory" *British Journal of Social Psychology*, 47: (2008), 667-685. https://doi.org/10.1348/014466608X284443

Vos, Joel. *The Pscyhology of COVID-19: Building Resilience for Future Pandemics*. SAGE Publication: (2021). 63-64.

Yanbolluoğlu, Özge. *Suriyeli Mültecilere Yönelik Duygular ve Algılanan Sosyal Mesafede, Gruplararası Pozitif ve Negatif Temas, Sosyal Baskınlık Yönelimi, Gruplararası Tehdit ve Gruplararası Kaygının Rolü*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018. Uludağ Üniversitesi.

Yapıcı, A.- Yapıcı, F. "Ön yargı ve Ayrımcılık Bağlamında İslamofobi: Dini-Sosyal Kimlikler Arası İlişkilerde Değişim ve Süreklilik". *İlahiyat Akademi Dergisi,* 6 (1), (2017), 1-25.

Yapıcı, Asım-Kayıklık, Hasan. "Dinsel Eğilimle Ön Yargı ve Hoşgörüsüzlük Arasındaki İlişkiler Üzerine Psikolojik Bir Araştırma", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *14*(1), (2005), 413-426.

Yıldırım, Ali- Şimşek, Hasan, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013.